

שמעתא עמיקתא

גליון תש"ח | חיי שרה | תשפ"ז | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

דומ"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם כשלא זוכרים היכן הכתובה צריך לכתוב חדשה

א. חובת תשלומי הכתובה מה"ת או מדרבנן. ב. מנהג ה מקומות לכתוב כתובה. ג. טעם החובה לכתוב כתובה במקומות שנוהגים לכתוב. ד. מקום שמירת הכתובה. ה. נאבדה הכתובה. ו. אינה יודעת היכן כתובתה. ז. בזה"ז שלא מגרשים בעל כרחו. ח. במקום שנהגו שהב"ד מקפיד שיכתבו כתובה / יש עותק בב"ד.

א. **חובת תשלומי הכתובה מה"ת או מדרבנן**

איתא ב**כתובת** (ו) אמר ר"י אמר שמואל משום רשב"א חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאמנה מנה כו', רשב"ג אומר כתובת אשה מה"ת, ומי אמר רשב"ג הכי, והתניא כסף ישקול כמוהר הבתולות (פ"ר משפטים פ"ב ס' טז) כו' מאן שמכו חכמים לכתובת אשה מה"ת רשב"ג אומר כתובת אשה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים, איפוך כו', ואבע"א כולה רשב"ג היא וחסורי מיחסרה והכי קתני מאן שמכו חכמים לכתובת אשה מה"ת, כתובת אלמנה אינה מד"ת אלא מד"ס שרשב"ג אומר כתובת אלמנה אינה מד"ת אלא מד"ס, ע"כ.

ועי' **בתוס'** (שם ד"ה אמר רב נחמן) שכת' דמשמע דכתובה דרבנן, וכן **בהאשה רבה** (יבמות פט. ושם) גבי אין לה כתובה קא' מאי טעמא תקינו לה רבנן כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה כו', אלמא סתמא דהש"ס סבר דכתובה דרבנן, וקשה דנהגו לכתוב בכתובה כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאין, ואומר **ר"ת** דסמכינן ארשב"ג דמתני' (כתובות קי.) דקסבר כתובה דאין, וקיי"ל כרשב"ג במשנתנו, ועוד אור"י דלא קיי"ל כר"נ דאשכחנא רב אשי דהוא בתראה דפליג עליה כדמתרץ לקמן ברייתא (יב. כו'), וכן פ"י רבינו יצחק בן רבינו מאיר דרב אשי פליג אדר"י, והא דאמרין ב**יבמות** (פט. ושם) מ"ט תקינו רבנן כתובה, ה"פ מ"ט תקינו רבנן כתובה היכא דתקינו כגון באלמנה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ה"נ תקינו שלא יהא לה כדי שתהא קלה בעיניו להוציאה.

והרא"ש (שם פ"א ס' יט) כתב דחכמים תקנו חמשים כסף מדאין פירוש משקלים האמורים בתורה משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ואסמכוה אקרא דכמוהר הבתולות משו"ה נהגי למיכתב דחזו ליכי מדאין שלא יטעה אדם לומר כיון דמדרבנן היא לא תגבה אלא מ' סלע מדינה ודברים של טעם הם והכותב כסף זוזי מאתן דחזי ליכי לא הפסיד. וכן פסק **הטור** (אה"ע ס' סח).

ונתשובת הגאונים הובא ב**ספר המכריע** (ס' מג) כת' דמילתא פסיקתא היא לכל חכמי בבל דכתובה מדרבנן היא וכו', ומגונה מאד אצלינו מאן דכתב בכתובה דחזו ליכי מדאין ומהדרין ליה רבנן, ע"כ. וכן פסק **הרי"ף** (סוף כתובות) דכתובה דרבנן. וכן הוא ברמב"ם (אישות פ"י הל' ז. ח.) וכת' **בהגמ"ע** (אישות פ"י אות ו) שכן דעת בה"ג ועוד פוסקים.

ועי' **ברמב"ן** בהעירושין (כתובות קי.) ד"ה נשא) שנקט שהיא מדרבנן ואף השיעור הוא מדרבנן, ועל כן הני אינשי דכתבי דחזי ליכי מדאין טעותא היא בידיהו. וכ"כ בא**רחות חיים** (ח"ב עמ' ט) ע"פ **הרמב"ן**.

וכ"כ **הר"ן** סוף כתובות (קי.) דהני דכתבי בכתובה דחזו ליכי מדאין טעותא היא, דמדאין לא חזו לה אלא מדרבנן, הילכך אינה גובה כלום מכח הכתובה, אלא מתקנת חכמים גובה מאתים במקום שאין כותבין, ע"כ.

והרמב"ם (אישות פ"י ה"ז) פסק דכתובה דרבנן. **והמשל"מ** (נערה בתולה פ"א ה"ג) הקשה ממה פסק **הרמב"ם** דהמפותה כותב לה כתובה כשאר הבתולות. ומשמע מפרש כרש"י דמ"מהר ימהרנה לו לאשה" היינו שיתן לה כתובה כמוהר הבתולות. ותירץ דאע"ג דכתובה דרבנן, מצינו דקראי איירי על מנהג שהיה נהוג אז שהתקינו אח"כ רבנן. וכ"כ בפנים **יפות** (פ"ר משפטים פ"ב ס' טז) עיי"ש.

ועי' **בשו"ע** (אה"ע ס' סו סעי ו) שפסק כ**הרמב"ם** שהוא מדרבנן ועל כן פסק דשיעור הכתובה הוא כסף מדינה. **והרמ"א** (כת' דלדעת יש פוסקים, מאתים של בתולה ומנה של אלמנה משערים בזוזי דאין, והוא שמונה פעמים יותר, ולכן נהגו לכתוב בכתובה דחזו ליכי מדאין. וי"א דכותבין דחזי ליכי, סתמא. והמנהג לכתוב לבתולה, דחזי ליכי מדאין, אבל לא לאלמנה. וכל זה במקום שאין מנהג, אבל במקום שיש מנהג, מה שגובין הולכין אחר המנהג, ע"כ. ומבואר דס"ל דעיקר הדין הוא כהרא"ש.

ובח"מ (ס"ק כו) נרא' אף דלהלכה קיי"ל כמ"ד כתובה דרבנן דהא רוב הפוסקים ס"ל הכי ובפרט שהבעל מוחזק וכמו שפסק **הב"י**, מ"מ מאחר שהמנהג לכתוב לבתולה מדאין הכוונה היא כמ"ש הרא"ש שיתן לה מאתים דינר כסף צורי וכל תנאי שבמקום קיים. **והב"ש** (ס"ק טז) כת' דקיי"ל **שו"ע** (ס' סח סעי' א) דנאמן לומר פ"פ מצאנזי (דהם אמרו שחייב והם אמרו שנתמן) אל"כ מה שכותבין דחזי ליכי מדאין לא קאי אלא על המטבע, ולא כפרישה שכת' דכתובה דאין, ומה שהקשה אין קאי על המטבע למה אין כותבים כן באלמנה לק"מ כי באלמנה לא תקנו חז"ל כסף צורי כי אף לר"ת ור"י דס"ל כתובת בתולה דאין מ"מ כתובת אלמנה מדרבנן.

ב. **מנהג המקומות לכתוב כתובה**

תנן ב**כתובות** (פג.) הוציאה גט ואין עמו כתובה גובה כתובתה. ופרש"י גובה כתובתה - ואינו יכול לטעון פרעתין והחזרת לי שטר כתובתיך וקרעתיו משום דתנאי כתובה מעשה ב"ד הוא וכל מעשה ב"ד כמאן דנקיט שטרא דמי. ואמרו **בגמ'** ש"מ כותבין שובר דאי אין כותבין שובר ליוחש דלמא מפקא לה לכתובתה וגביא בה, אמר רב במקום שאין כותבין כתובה עסקינן, ושמואל אמר אף במקום שכותבין כתובה כו', לדידי מפרשאי על מנייה דמר שמואל במקום שכותבין ואמר כתובתי עליה כהניא ראייה במקום שכותבין ואמרה לא כת' לי עליה להביא ראייה. וכת' **הרמב"ם** (שם פט"ז הכ"ב) שבמקום שאין דרכן לכתוב כתובה אלא סומכין על תנאי ב"ד הרי"ז גובה עיקר כתובה אע"פ שאין בידה שטר כתובה. וכן הוא ב**שו"ע** (אה"ע ס' ק סעי ו, טו וס' צו סעי טו).

ג. **טעם החובה לכתוב כתובה במקומות שנוהגים לכתוב כתובה**

ואיתא עוד ב**כתובות** (נ. ו) אחתיה דרמי בר חמא הות נסיבא לרב אויא אירכס (נאבדה) כתובתה, אתו לקמיה דרב יוסף, א"ל הכי אמר ר"י אמר שמואל זו דברי ר"מ, אבל כ"א"א משהא אדם את אשתו שתיים וששל שנים בלא כתובה, א"ל אביי והא אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"מ בגזירותין, אי הכי זיל כתוב לה. ופרש"י זו דברי ר"י - דאמר לעיל כל הופחת לבתולה ממאנתים ואפי' בתנאה והתנאי בטל קרי לה בעילת זנות משום דלא סמכא דעתה, והכא נמי לר"מ הוא דאסור לשהות אשה שאבדה שטר כתובתה ואפי' אית לה דלא מפסדא בהכי דגביא בתנאי ב"ד מיהא לא סמכא דעתה דאמרה כי תבענא ליה אמר פרעתין כו', ע"כ.

ועי' **בב"כ** (פג. - פט.) דבאושא התקינו האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות כו', תנינא לתקנת אושא העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין ואי ס"י ליתא לתקנת אושא כו', ותזבין כתובתה בטובת הנאה ליה, הא מני ר"מ היא דאמר אסור לו לאדם שישעה את אשתו אפי' שעה א' בלא כתובה, וטעמא מאי כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, הכא לא מגרש לה דאי מגרש לה אתו הנך דזבני גבו לה לכתובתה מיניה, אלא טובת הנאה מילי נינהו ומילי לא משתעבדי, ע"כ. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון תשנ"ז שהבאנו ד**לרשב"א** (ביק שם ד"ה מדיח) דלא יהיה בעילתו בעילת זנות ושלא תהא קלה בעיניו להוציאה חד טעמא הוא. ו**לתוס'** (כתובות נו. ד"ה מני) הוי טעמים בפני"ע. אלא שבמבאר בפוסקים דלהלן שעיקר הטעם הוא דלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

ד. **מקום שמירת הכתובה**

וכת' **הרשב"ש** (ס' שכ) שאין נכון שכתובתה תהיה מונחת ברשות בעלה לפי שכל עצמה של כתובה אינה אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ולפיכך אמרו שאסור להשהות עם אשתו אפי' שעה א' בלא כתובה, וכיון שהכתובה ברשות הבעל אם תקניטנו יקרענה ותהא בעיניו קלה להוציאה ויפטרנה בכל אלוס, ע"כ. ואפשר שכוונת **הרשב"ש** היכן שהכתובה ברשות בעלה ולא ברשותה אבל היכן שהכתובה אף ברשות האשה י"ל לדויד דשרי.

והכנה"ג (שם הגה"ט אות ח) כת' שאין למסור הכתובה ליד החתן אלא ביד הכלה או קרוביה, וגם זו מן התקנות שתקן הרי"א קפסאלי ז"ל בקנדייא וכמנהג פשוט בכל ישראל, ע"כ. **והיפה ללב** (ס' יס אות ג) כת' כ**הרשב"ש**. וב**ספר נתיבות השלום** (נתיב כ סע"ה) כת' שאין להשאיר הכתובה ביד הכלה משום חשש שמא תאבד אלא יתתן לקרובותיה. וכ"כ ב**לבושי מרדכי** (ח"ב ס' מט.) ול"י **בצי"א** (חיי"ט ס' לט אות ב) שכתב שעפ"י רוב היא מונחת אצל הוריה.

ה. **האבדה הכתובה**

והנה נזכר **העיסור** (ח"ב שער ברכת תננים ח"ג סד ע"א) כת' שאסור להתייחד בלא כתובה. וכ"כ **הטור** (אה"ע ס' סח.) אבל **הר"ן** (כתובות א. ד"ה או) חולק דלעולם איכא איסור ביאה אבל ליכא איסור יחוד. **והב"ח** (אות א) דחה דברי הטור, עיי"ש.

פניני הלכה

בכור שמת אביו קודם הפדיון האם יפדוהו אחרים

תנן (קידושין כט.) כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות. ומפרש **בגמ'** דהכי קאמר כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו, אנשים חייבין ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וכו'. לפדותו מנלן, דכתב כל בכור בנך תפדה. והיכא דלא פרקיה אבوه מחייב איהו למפקריה דכתב פדה תפדה. ואיהי (אמו) מנלן דלא למפקדה, דכתבי תיפדה תפדה, כל שמצווה לפדות את עצמו מצווה לפדות את אחרים, וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו אינו מצווה לפדות אחרים.

וכת' **במהרי"ל** (הל פדיון הבן) אמר מהרי"י סג"ל בכור שאין אביו קיים אי"צ לפדות עד שיגדל, ואז יפדה את עצמו מכחן אחר. ואין האשה חייבת לפדות את בנה. וכן ראיתי באגרא מעשה שנהרג האב במלחמת בני חושים קודם הפדיון בנו הבכור, וצויה מה"ר נתן ע"ה ליטול טס כסף ולכתוב עליו בן כהן ולתלות בצואר הילד, לכשיגדל ידע דעדיין הוא קרוי בן כהן עד שיפדה את עצמו. ע"כ. והובא **בד"מ** (יו"ד ס' סח ס"ק ב).

וכתב **השו"ע** (שם ס"א, ס"ב, וס"טו) מ"ע לפדות כל איש מישראל בנו שהוא בכור לאמו הישראלית בה' סלעים וכו'. אשה אינה חייבת לפדות את בנה וכו', עבר האב ולא פדה את בנו כשיגדל חייב לפדות עצמו. וכת' **הרמ"א** ויש מן שכת' דכותבין טס של כסף שאינו נפדה ותולין בצואר כדי שידע לפדות אי"צ כשיגדל. וכת' **הש"ך** (ס"ק ט) דלשון הרמ"א מגומגם די"ל גם המתבר מודה בהא, מיהו לפי מ"ש לעיל ס"ק י"א אי"צ לטס של כסף, וגם לרוב פעמים הטס של כסף בא לידי איבוד, ע"כ טוב יותר לפדותו הב"ד כשהוא קטן. ור"ל דבסי"א כתב הרמ"א דאין האב יכול לפדות ע"י שליח, וגם אין ב"ד פודין הבכור בלא האב. ומקורו **מהריב"ש** (ס' קלא). וב**ש"ך** (ס"ק א) השיג דע"ל לא קא' הריב"ש אלא שלא מצינו שום חיוב מדיח"ע על אדם אחר שיעשה עצמו שליח במקום האב לפדותו, ואפי' ב"ד אינם מחויבים מה"ת לעשות עצמם שלוחים במקום האב לפדותו בלא האב, אם עבר האב ולא פדאו או אם מת האב קודם שנפדה. **ובמע"מ** (ד"ה בכורות פ"ח אות יז) כת' שאין ב"ד יכולים לפדותו כשמת האב כשהוא קטן, דכל עוד שהוא קטן אינו בר חיובא. ואין דבריו מוכרחים. ולפ"י כתי' הש"ך דפדותו ב"ד. אולם **הט"ז** שם (ס"ק יא) אע"ג דפליג לדינא על הרמ"א והעלה דכל זמן שהאב חי יכול לעשות שליח לפדות בנו משלו במקומו, וכן אחר יכול לית משלו במקום האב לפדות הבכור דהוי כשולחו. **ולמ"ה** היכא דמת ב"ד לפדותו, ושכן פסק **מהר"י ליב מפראג**. והשיג עליו דמ"ש דיוכל אחר לזכות ממנו לקטן דזכות הוא לקטן, זה אינו דלא אמרין זכין לקטן אלא היכא דזכות גמור הוא, משא"כ הכא דלוקח ממנו המצוה. וע"כ נקט דאל מת האב לא יפדה עד שיגדל.

ובנקח"מ (ע"ה ס"ז) האריך דלוק דברי הצידה לדרך, דכיון דהב"ד מוכין לקטן הממון א"כ הרי המצווה של קטן ואין קין חובה לקטן. ועוד דב"ד יכול לזכות לקטן אפי' במקום דהוי נמי חובה. עיי"ש.

ויעו' **התוס'** (יו"ד ס' רצח) דהעלה דמהיות טוב יפדוהו ב"ד בברכה בלא שם ומלכות בממון של היתום, או יזכו לו הממון ויתנו לכהן במתנה ע"מ להחזיר כעצת המעדני מלך, ויתלו לו טס של כסף שחקוק עליו ספק פדוי, ולכשיגדל יובא ב' שערות יחזור ויפדה עצמו.

מיהו **בבית מאיר** (ס' יח) בתשובה לגרעק"א, כתב בתוך דבריו דעובדא אתא לידו בק"ק מעזריטש בקטן שמת אביו, והכריע דמאי יש לנהוג כדעת הט"ז, חדא דדברי הריב"ש דומה לו להחייב עצמו במקום חדא חייבה תורה, ותו דכן עבד מהרי"ל. ושוב העיון נזכר במעשה שמדי בביאתו לק"ק ליסא אכל בסעודת בר מצוה ובאותה סעודה פדה הבר מצוה את עצמו מפני שהיה יתום מאם. והיה לו בימי הגאון מר' מרדכי ז"ל. ומעתה אין ספק שכן יש לנהוג.

ובפרי אדמה (בכורים פ"א) הביא מעשה שהיה בירושלים בחרש שאינו שומע ואינו מדבר שנולד לו בן בכור, והעלה דרבו המחמירים בדבר דאין לפדותו ובסוף דבריו הביא תשובת רנ"ח מזרחי זצ"ל (בעל האדמת קודש) שהעלה שאין רשות לשום גברא לפדותו עד אשר יגדל והוא יפדה את עצמו, ושכן הסכימו עמו

לרפו"ש של נועה בת תמר בתושח"י ולהצלחת ישי בן גנית נ"י | © שמעתא עמיקתא - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503